

Ludvik Olas*

METODOLOGIJA IN PROBLEMI NAČRTOVANJA ŠOLSKE MREŽE V PREKMURJU

Osnovna šola kot vzgojno-izobraževalna ustanova je v sleherni pokrajini pomemben element družbene infrastrukture. Njena lokacija je odvisna od več dejavnikov, ki prispevajo k centralnosti določenega kraja (R. Genorio, L. Olas, 1978). K načrtovanju šolske mreže je zato potreben celosten pristop in v tem smislu smo geografi v Prekmurju tvorno sodelovali že več kot 20 let. V zadnjih desetih letih smo v okviru Inštituta za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani izdelali tri študije. Prva je načrtovala šolsko mrežo na nacionalno mešanem območju soboške občine, z drugo smo izdelali predlog za lokacijo nove šole in mrežo za šolska okoliša Puconci in Mačkovci na pretežnem delu Srednjega Goriškega in v letu 1981 še mrežo osnovnih šol na območju lendavske občine.

Metodologija načrtovanja se nam je izoblikovala v daljšem obdobju (od leta 1963 naprej) in smo jo neprestano izpopolnjevali. V vseh treh primerih smo izhajali iz obstoječe družbeno-ekonomske osnove, upoštevali smo infrastrukturo, populacijski razvoj, nacionalno sestavo, gravitacijske silnice, naravno-geografske poteze, število predšolskih in šoloobveznih otrok in veljavne normative za načrtovanje šolskih mrež v Sloveniji.

1. Pri načrtovanju šolske mreže in lokacije nove celodnevne dvojezične šole na območju soboške občine smo se soočili s posebno problematiko. Okoliš nove šole je raztegnjen v ozkem pasu ob jugoslovansko-madžarski državni meji in ni imel osrednjega lokalnega centra, niti prometne povezave. Državna meja je prerezala večino naravnih poti po dolinah, prizanesla ni niti zaledjem manjših oskrbovalnih centrov. Pred tem so učenci z nacionalno mešanega območja obiskovali tri osemrazredne osnovne šole, od katerih sta bili dve izven nacionalno mešanega območja in nista zadostili normativom dvojezičnega pouka, kar se je odražalo tudi v izobrazbeni strukturi prebivalstva. Na narodnostno mešanem območju soboške občine je, po podatkih iz leta 1970 med vsem slovenskim nad 14 let starim prebivalstvom, končalo osnovno šolo 53,5% ljudi pri Madžarih pa le 37,5% (L. Olas, 1977), kar je zmanjševalo možnost za nadaljnje šolanje in doseglo kvalifikacije. Neugodna kvalifikacijska struktura je prispevala k manjši mobilnosti madžarskega prebivalstva, ki se je gibalo predvsem v okviru nacionalno mešanega teritorija ali pa se je trajno izseljevalo.

* Prof. višje šole, Pedagoška akademija, 62000 Maribor, Koroška c. 160, glej izvleček na koncu zbornika.

Prometna izoliranost večjega dela obravnavanega območja je pripomogla h gospodarski zaostalosti. Od kmetijstva je še vedno živelo tri četrtine prebivalstva. Nova šola naj bi tudi povezala do tedaj razbito narodnostno mešano območje soboške občine, njena lokacija pa naj bi povečala še centralno funkcijo naselja. V treh izdelanih variantah smo predlagali, da bi novo centralno šolo zgradili v Prosenjakovskih, ker ima to naselje tudi ugodno geografsko lego. Prosenjakovci ležijo v dolini Kobiljskega potoka, ki teče vzporedno z državno mejo in odmaka večino nacionalno mešana območja. V študiji smo predlagali tudi izgradnjo nove ceste, ki bi povezovala naselja dvojezičnega območja. Prosenjakovci so imeli določeno prednost tudi po dosedanji gospodarski vitalnosti in nekaterih centralnih funkcijah.

Pri načrtovanju popolne dvojezične šole v Prosenjakovskih smo morali pri številu učencev odstopiti od splošno veljavnih slovenskih normativov, ki določajo (Normativi Zavoda za šolstvo SR Slovenije, Ljubljana), da se za gradnjo osnovne šole v Sloveniji lahko odločimo le takrat, ko imamo v vsakem razredu na voljo tri oddelke. V vseh razredih bi moralo biti tako najmanj 700 učencev. V dvojezičnih šolah je število učencev na oddelke znatno nižje - od 12 do 24 in tako navedeno število v našem primeru ni moglo veljati kot pogoj.

Že drugo leto vzgajamo in izobražujemo mlado generacijo v centralni dvojezični šoli, ki ima še dva podružnična oddelka v Hodošu in v Domanjševcih. Kapacitete centralne šole zadostujejo potrebam celodnevne pouka. Mladinske delovne brigade so zgradile tudi načrtovano cesto.

2. Druga raziskava v občini Murska Sobota se je omejila na naselja, ki ležijo na diluvialni terasi severno od Murske Sote in na večji del naselij Srednjega Goričkega. Gorički del obravnavanega območja je v povojnem obdobju populacijsko močno nazadoval, kar je povzročilo tudi zmanjšanje števila šoloobveznih otrok in s tem ukinitvev nekaterih šol. Namen študije je bil, da za več šolskih okolišev izdelamo predlog za lokacijo skupne centralne šole. Z vsako tovrstno spremembo se živo poseže v interese prebivalstva, zato je potrebno predloge dokumentirati z večjih zornih kotov. Obe študiji sta bili objavljeni v javnih občilih in predstavljene na zborih občanov. Ukinitvi nekaterih centralnih in podružničnih šol se v Prekmurju nismo mogli izogniti. Madžarski šolski sistem je namreč po dualizmu, v času intenzivne madžarizacije, razvil gosto šolsko mrežo s kombiniranim poukom. Šolo je tako dobilo vsako večje naselje (M. Kokolj, B. Horbar, 1977). Odgovoriti smo morali na vprašanje, kateremu od naselij, Puconcem in Mačkovcem, naj damo prednost pri načrtovanju nove centralne šole. Na obravnavanem območju smo podrobno proučili rast in gibanje prebivalstva, število šoloobveznih in predšolskih otrok, gravitacijske vplive in migracijske tokove, dosedanje centralne funkcije posameznih naselij, naravno-geografske poteze, ki so osnova prometnem omrežju, podrobno pa seveda tudi gospodarski razvoj in na osnovi vsega tega nakazali trende za razvoj (R. Genorio, 1981). Že prve analize so pokazale, da novo centralno šolo ne kaže locirati v Murski Soboti, kot so to

nekateri predlagali, ampak jo je treba pritegniti čim bliže omenjenemu zaledju in mu s tem omogočiti hitrejši razvoj. Puconci so imeli, od vseh naselij severno od Murske Sobote, največ pogojev. To je edino naselje na obravnavanem območju, kjer je prebivalstvo v vsem povojnem obdobju naraščalo. S svojo neagrarno dejavnostjo (opekarna, separacija kremenčevega peska, valilnica) tvori širše gravitacijsko območje in je hkrati lokalni oskrbovalni center. Ob združitvi obeh šolskih okolišev (Puconci in Mačkovci) pa centralna šola v Puconcih ustreza tudi predpisom o minimalnem številu učencev. Študija je bila tudi družbeno verificirana, šola je bila v sorazmerno kratkem času zgrajena.

3. Po že izoblikovani metodologiji smo v letu 1981 izdelali še študijo o šolski mreži v lendavski občini. To je bila od vseh treh najboljšejejša študija, saj je vključevala pet šolskih okolišev na slovenskem in tri na narodnostno mešanem območju občine. Tako smo morali upoštevati dvojne normative, prve za nacionalno homogeno, druge pa narodnostno mešano območje.

V analizi smo izhajali iz najnovejših spoznanj socialnih, demografskih, ekonomskih in prostorskih razmer, ki v medsebojni povezanosti predstavljajo sintezo družbenega razvoja. Na ozemlju lendavske občine se prepletajo elementi klasično agrarne, polurbane in urbane družbe. Z različnimi metodami (zaposlenost, novogradnje, delovna mesta, migracije, starostna struktura, izobrazba) smo le-te najprej registrirali. Ugotovili smo, da so tudi na tem območju polurbani in urbani elementi nosilci pozitivnega razvoja in pomladitve prebivalstva, kar je pomembno za načrtovanje šolske mreže. Polurbani elementi niso prisotni samo v neposredni bližini Lendave, ampak tudi v obrobni delih občine. Takšno oživiljeno polagrarno območje se pojavlja na delu Dolinskega, kjer se prekrivata gravitacijski območji Lendave in Murske Sobote. Ob relativno kratkih razdaljah in ugodni prometni povezavi je večja možnost zaposlovanja v neagrarnih dejavnostih, kar se ne odraža samo v strukturi gospodinjstev, ampak tudi v zunanji podobi pokrajine (novogradnje). Raziskava naj bi odgovorila na vprašanje, katero od treh naselij: Črenšovci, Odranci ali Bistrica naj prevzame centralno osnovno šolo. Danes so tu v obsegu manj kot treh kilometrov tri popolne osnovne šole, brez primerne telovadnice, z relativno majhnim številom učencev, potrebne adaptacij in dozidav. Vsaka od njih je ščitila svoj interes. Dolgoročno smo predvideli eno centralno šolo z lokacijo, ki bo najugodnejša za vse tri dosedanje šolske okoliše, kjer pa so vasi skoraj sklenjene. Glede na lego sedanjih šolskih okolišev imajo za centralno šolo prednost Črenšovci.

Pri ostalih šolah občine smo predlagali le potrebne adaptacije in dozidave ter njihov vrstni red. Več dilem se je pojavilo na nacionalno mešanem območju. Dvojezična šola v Lendavi ima nad 900 učencev, pouk poteka v dveh izmenah, za prehod na enoizmenski celodnevni pouk so njene kapacitete premale. Problem bi lahko rešili na dva načina: šolo bi nadzidali in s tem povečali kapacitete ali pa bi razširili in adap-

tirali podružnične šole in s tem razbremenili centralno šolo v Lendavi. V tistih podružničnih šolah, kjer je dovolj otrok in so, ob mešani nacionalni sestavi prebivalstva v naselju, dobri pogoji za dvojezični pouk, bi bili štirje razredi (Gaberje), kjer pa teh pogojev ni, kjer v naselju prevladuje en jezik, bi učence po drugem razredu prešolali v centralno šolo. Ob tem bi bili tako v petem razredu, na predmetni stopnji že vsi pripravljeni za normalen pouk v obeh jezikih. Po temeljiti analizi in po razgovorih s pedagoškimi delavci in predstavniki družbe smo se odločili za decentralizacijo. To pomeni, da podružničnih šol ne bomo opuščali. S tem smo se približali tudi učnemu načrtu, ki v prvem in drugem razredu osnovne šole obravnava dom, domačijo in domače okolje v vseh letnih časih, pred tem pa smo s pretirano centralizacijo že prvošolce odtrgali od domačega okolja, na dvojezičnem območju pa tudi od domače govorice.

Pri načrtovanju bodoče šolske mreže na narodnostno mešanem območju se pojavljajo posebni problemi tudi v šolskih okoliših Dobrovnika in Genterovec. Gravitacijska moč Lendave v tem območju že slabi, gospodarstvo stagnira, prebivalstvo nazaduje z njim pa tudi število šoloobveznih otrok. Če se bodo trendi nadaljevali v tej smeri, bo ogrožena dvojezična šola v Genterovcih. Rešitev je v gospodarski poživitvi območja z neagrarno dejavnostjo ali pa v združitvi obeh šol, kar bi pomenilo ukinitve dvojezične šole v Genterovcih. V študiji smo se odločili za prvo rešitev.

Zaključne misli

Uvodoma smo nakazali dejavnike, ki so odločali pri načrtovanju centralnih šol. Na prvo mesto smo dali današnji družbeno-ekonomski razvoj. Puconci in Prosenjakovci sta naselji, ki daleč presegata svoje šolsko zaledje, njuna prednost je tudi v obratih neagrarne dejavnosti. Pri lokaciji centralne šole na Osrednjem Dolinskem pa je odločala, poleg možnosti za zaposlovanje v domačem okolju (Žižki, Turnišče), še gravitacijska privlačnost obeh občinskih središč.

Drugi pomemben kriterij - populacijski razvoj in število predšolskih in šoloobveznih otrok, je bil odločilen na Osrednjem Dolinskem in v Puconcih, v Prosenjakovcih pa smo želeli z lokacijo šole in nekaterimi drugimi dejavnostmi poživiti centralno vlogo naselja in rast prebivalstva.

Kot geografi gotovo razmišljamo o tem, kakšen učinek bodo imele nove centralne šole v svojem zaledju. Njihova prva naloga bo gotovo vzgojno-izobraževalna, ki ima v tem našem obmejnem prostoru še posebno vlogo. Šola v Prosenjakovcih je že sedaj, skupaj z novozgrajeno cesto, povezala narodnostno mešano območje v soboški občini in poživila kulturno življenje madžarske narodnosti. Sodoben pouk v njej bo tudi odpravil razlike v izobrazbeni strukturi prebivalstva. Šola v Puconcih bo okrepila

centralnost naselja in morda prispevala i ekonomski poživitvi pokrajine severno od Murske Sobotе.

Viri in literatura

- Genorio, R., L. Olas, 1978: Lokacija osnovne šole na območju šolskih okolišev Mačkovci-Puconci, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, Ljubljana, tipkopis.
- Olas, L., 1977: Problemi lokacije centralne šole na dvojezičnem območju murskosoboške občine ob jugoslovansko-madžarski meji, Geographica slovenica 6, Ljubljana.
- Normativi Zavoda za šolstvo SR Slovenije, Ljubljana.
- Kokolj, M., B. Horvat, 1977: Prekmursko šolstvo, Pomurska založba, Murska Sobota.
- Genorio, R., V. Klemenčič, L. Olas, 1981: Mreža šol v občini Lendava, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, Ljubljana, tipkopis.

Ludvik Olas

METHODOLOGY AND PROBLEMS IN THE PLANNING OF SCHOOL NETWORKS IN PREKMURJE

The Geographical Institute of the Edvard Kardelj University of Ljubljana has since 1976 prepared for the area of Prekmurje three studies in which a new network of schools and the location for future central schools are mapped out. The studies are the result of a joint project carried out by Prof. Dr. Vladimir Klemenčič, Rado Genorio, M. A., and Prof. Ludvik Olas. The methodology of research-work and of planning was in all three studies similar, except that with the ongoing research it was also becoming more elaborate and suited to the concrete purposes. The normative provisions which had to be observed were different for the nationally heterogenous and for the nationally homogenous areas on the territory of the two communes.

In all the three studies the social, demographic, economic, and spatial circumstances in Prekmurje were examined in detail. Additionally, for the locations for new schools it was also the number of pre-school as school-age children which played a significant role.

In the first study, completed in 1976, the location for the central full-day school on the nationally heterogenous area of the commune of Murska Sobota had been planned at Prosenjakovci. The school has been built already and now significantly contributes towards the quality of education in both Slovene and Hun-

garian, towards a great central role of the place, and with the help of the new road connects all the nationally mixed settlements in the commune.

Following similar criteria, in 1978 the school network and the location for the new central school in the school districts of Puconci and Mačkovci had been worked out. Because of the stronger economic and population development, the number of pre-school and school-age children, and the gravitation pull priority was given to Puconci. The school was built in accordance with the normative provisions holding for the Slovene nationally homogenous area. In the current school year, 1982-1983, it started to work.

The third study covers relatively the widest area - the commune of Lendava with its eight school districts. Here the location for the new central full-day primary school had been recommended in the school districts of Bistrica, Črešnovci and Odranci; at the same time it had been fixed in which order adaptations and similar work on the existing school on the territory of the commune should be carried out. When this is completed, the school would be in a position to start with full-day classes.

In all of these studies several variant solutions have also been suggested and so the citizens, on the self-management principle, had the opportunity to choose among the variants and to take their decision.